

Balogh Tamás Zoltán

Horthy Miklós és Debrecen: a kormányzó debreceni diákságának története és látogatásai kormányzósága idején

1. Bevezetés

Debrecen történetét sok látószögből megírták már, ám nem minden részletre kiterjedően. Különösképpen hiányosak a híres emberek debreceni látogatásairól szóló közlések. Talán nem mindenki és nem egyformán kapott figyelmet. Széchenyi István és Kossuth Lajos debreceni látogatásairól és kapcsolatairól több részletes írást, elemzést is találunk, sőt az összes magyar író és költő debreceni tartózkodásait is részletesen feldolgozták már. Horthy Miklós látogatásai azonban nem kerültek ilyen mértékben górcső alá, habár el kell ismerni, hogy Pál Csaba is alaposan feldolgozta a témát.¹ Napjainkra viszont kutatásaim révén újabb tények is napvilágot láttak, amelyek főként a kormányzó Debrecenhez fűződő kapcsolatára, diákéveire, valamint a cívisvárosba történő látogatásaira vonatkozhatnak. Ennek révén pedig eljutunk a kormányzó egy olyan személyes debreceni helyszínére, amely a feledés homályába veszett az idők során...

2. Horthy Miklós, a debreceni kollégium diákja

Vitéz nagybányai Horthy Miklós 1868. június 18-án látta meg a napvilágot Kenderesen a Halasy-Horthy-kastélyban nagybányai Horthy István és dévaványai Halassy Paula ötödik gyermekeként, 1868. július 10-én keresztelték meg református hitben.² Kenderesi éveit, ahogy ő fogalmazott: „*vidámság és pajkosság*”³ jellemezte. Mindig is kalandszerető gyerek volt.

Tanulmányainak első két évét Kenderesen 1874–1876 között magántanulónként végezte.⁴ Apja, aki „*teljesen birtokai kezelésének élt, szigorúan, még gyermekei részéről sem túrt el semmiféle fegyelmeletlenséget [...] gyakorta félelmet ébresztett*”⁵ gyermekeiben. Ezért nyolcévesen el kellett szakadnia családjától és otthonától. Ekkor került Debrecenbe, ahol apja a Református Kollégiumba íratta be.

Horthy Miklós emlékiratában debreceni diákéveit kétszer említi meg. Édesapja, ahogy fogalmazott: „*...nem sok megértést tanúsított csínytettem iránt, pedig élénk képzeletem és kalandvágyam el elcsábított. Így történt aztán, hogy elnéző édesanyám vonakodása ellenére már nyolc éves koromban elszakadtam a meleg családi körtől. Debrecenbe kerültem két bátyámmal közös szállásra. Ők francia nevelő felügyelete alatt ott végezték tanulmányaikat. Azóta élek kint a világban és korán megtanultam önállóan cselekedni és tetteimért felelősséget viselni. [...] Debrecenben végeztem az elemi iskola*

¹ Pál 2009., Pál 2010. Megjegyzés: lásd bővebben a tanulmány irodalomjegyzékében.

² Kenderesi Református Egyházközség Keresztelési Anyakönyve 1868. 153.

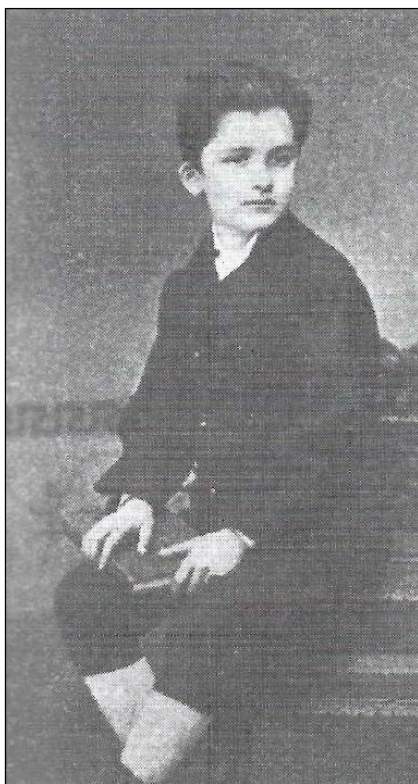
³ Horthy 1990. 12.

⁴ Calamus 1939. 56. Megjegyzés: Dr. Calamus írói álnéven több munkát is publikált boldogfalvai Boldisár Kálmán (Debrecen, 1869. november 15. – ?) történész. A neve néha előfordul Boldizsár alakban is. Lásd bővebben: Wikipedia – Boldisár Kálmán.

⁵ Horthy 1990. 12.

*harmadik és negyedik osztályát. Gimnáziumi éveimet Sopronban töltöttem, olyan intézetben, ahol németül oktattak. Szüleim úgy akarták, hogy a német nyelven tökéletesítsem magam.*⁶ Részletesebben viszont nem írta le sem debreceni, sem soproni diákéveit, ennek pedig valószínűsíthetően az lehetett az egyik oka, hogy neheztelt édesapjára, amiért elküldte őt a szülői háztól.⁷ Szerencsére azonban mégis maradtak ránk Horthy Miklós debreceni diákéveiről írásos emlékek.

Hivatalos forrásként legelőször a Debreceni Református Kollégium gyakorló iskolájának osztályzati könyve, értesítője és anyakönyve szolgálhat, amelyek viszont a kollégiumban sajnálatos módon már nem lelhetők fel. Megsemmisültek vagy elkallódtak az idők során, esetleg egy ottani tanár őrizte meg? Még az is lehetséges, hogy a háborúban rekvirálta el a román vagy az orosz hadsereg...

1. kép. Horthy Miklós 9 éves korában.⁸

Az biztos, hogy az eredeti értesítők ebből a korszakból jelenleg nem lelhetők fel, ezekhez az adatokhoz viszont még hozzá tudtak férni azok, akik Horthy Miklós gyermekkorát már a II. világháborút megelőzően is kutatták! Közülük megemlítendő Pilch Jenő Horthy Miklós című 1929-ben megjelent könyve, illetve az 1930-ban szintén általa publikált Horthy Miklós – A tízéves kormányzói évfordulóra című kiadványa. A korábbra keltezhető műben az alábbiak olvashatók: „*Járt a falusi iskolába is, majd Debrecenbe került az elemibe,*

⁶ Horthy 1990. 12–13.

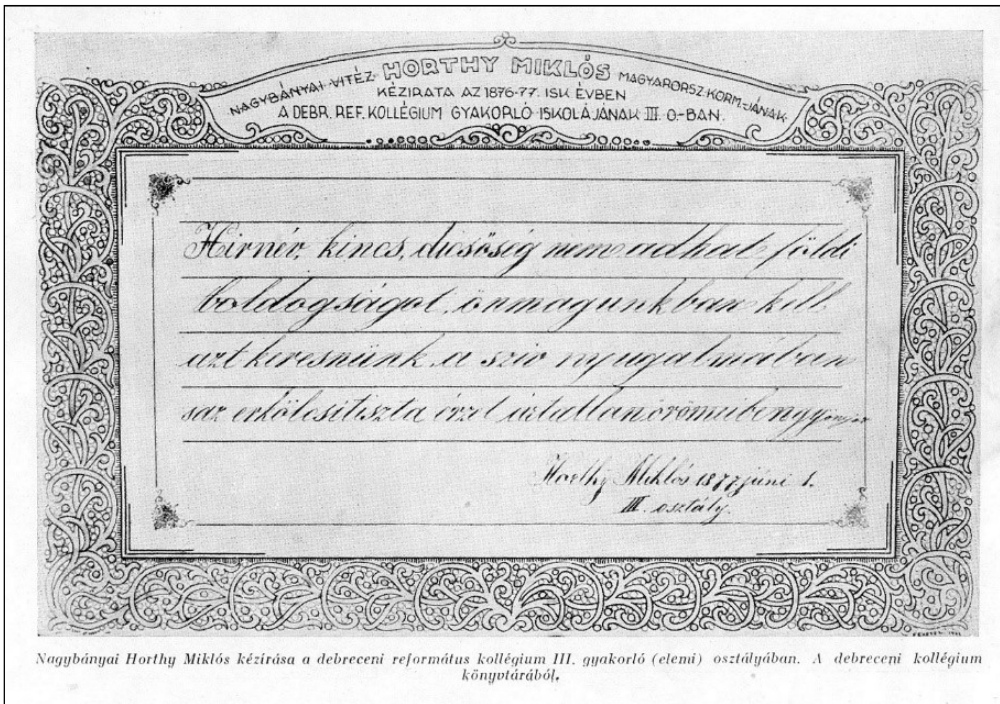
⁷ Bencsik 2007. 55.

⁸ Kalavszky–Illésfalvi 2007. 11.

abol tanárai nagyon szerették. István bátyjával együtt Géresiéknél lakott, ahol bizony vele is megesett, hogy amikor szíve a kenderesi rónák felé vágyott, a lecké tanulása abbamaradt. Ihenkor István bátyja kezébe nyomta a könyvet, föltette a székrény tetejére és nem engedte le mindaddig, míg csak meg nem tanulta a leckét.”⁹

Ebben a kötetben azonban nem szerepelt sem az évszám, sem az, hogy hány éves korától tanult a kollégiumban. Egy másik kiadványban – a Herczeg Ferenc és társai által írt Nagybányai Horthy Miklós című 1939-ben megjelent könyvben – Harsányi Zsolt A debreceni diák címmel írt egy 6 oldalas fejezetet. A képjegyzékben pedig fellelhetők a „Horthy Miklós bizonyítványa a reformátusok debreceni főiskolájában levő gyakorló iskola anyakönyvében (1876–77) VIII.”, és a „Nagybányai Horthy Miklós kézírása a debreceni Református Kollégium III. gyakorló (elemi) osztályában IX.” című képek, amelyekről később Catherine Horel részletesen lejegyezhetette a kormányzó akkori érdemjegyeit. A leghitelesebbnek tekinthető források azonban mégsem az előző két könyvben találhatóak, hanem a már hivatkozott Debreceni Képes Kalendáriom egyik 1939-ben megjelent, Calamus dr., alias Boldisár Kálmán Horthy Miklós kormányzó, mint kollégiumi kisdíák című cikkében lelhetők fel.

Az utókornak így tehát megmaradt Horthy Miklós gyermekkori kézírata, amit 1877. június 1-jén írt: „Hírnér, kincs, dicsőség nem adhat földi boldogságot, önmagunkban kell azt keresniünk, a szív nyugalmában s az erkölcs tiszta érzet ártatlan örömeiben.”¹⁰

Nagybányai Horthy Miklós kézírása a debreceni református kollégium III. gyakorló (elemi) osztályában. A debreceni kollégium könyvtárból.

2. kép. Horthy Miklós gyermekkori kézírása.¹¹

⁹ Pilch 1929. 9.

¹⁰ https://hu.wikiquote.org/wiki/F%C3%A1jl:Horthy_Mikl%C3%B3s_gyermekkori_k%C3%A9zirat.jpg (Az oldal utolsó megtekintése: 2018. július 10.)

¹¹ https://upload.wikimedia.org/wikiquote/hu/0/04/Horthy_Mikl%C3%B3s_gyermekkori_k%C3%A9zirat.jpg (A letöltés ideje: 2018. július 10.)

Calamus dr. bemutatta továbbá cikkében Horthy Miklós 1877. és 1878. évi bizonyítványát, amelyről a következőket írta: „[...] *vallás, írás, nyelvtan, fogalmazás, földrajz, történet, természetrajz, ének, rajz, testgyakorlat mind jeles, csak olvasás és számtan elégséges. Azonban a IV. osztályban (1878 június) már a vallástól és a testgyakorlatig mind kitűnő, csak a számtan jeles.*”¹²

A kis Miklós 2 bátyjával, Istvánnal és Zoltánnal kosztosdiákként lakott valahol a városban, öccsei pedig később szintén a Kollégiumba jártak.¹³ Az előző két könyv állítása szerint a Horthy-fiúk Géresiéknél laktak, vagyis Géresi Kálmánnál és feleségénél, Géresi Kálmánné Osterlamm Olgánál. Calamus dr. írása szerint viszont a lőcsei származású német nyelvtanárnál, Osterlamm Ernőnél éltek a Péterfia utca 977-es házban – amely a mai Péterfia utca 4. számú ingatlannal azonos. Írását bizonyítja egy 1869-es népösszeírás is, amely szerint a Péterfia utca 977-es számú házban valóban az akkor 46 éves Osterlamm Ernő, és 36 éves felesége Osterlamm Ernőné Koller Johanna lakott 11 éves lányukkal Osterlamm Olgával, továbbá ezen a telken élt még ekkoriban Katona Mihály hittanhallgató, Lovassy Kálmán gimnáziumi tanuló, Nagy Juliánna főzőnő, Süvöltős Sára szolgáló és Csalog Zsuzsánna cseléd is. Osterlamm Olga 1876 körül tehát még csak 17–18 éves, Géresi Kálmán pedig 34–35 év körüli lehetett, és feltehetően valamikor 1875-ben vagy 1876-ban házasodhattak össze.¹⁴ Pontosítva tehát Horthy Miklós, István és Zoltán testvéreivel együtt Osterlamm Ernőnél laktak, ahol a Géresi házaspár istápolta őket mintegy 2 éven keresztül. Istvánnak viszont volt még egy másik francia nevelője, akit Horthy Miklós emlékirataiban is megemlített. A szóban forgó nevelő pedig bizonyosan a kollégium franciatanára, a svájci származású Bonneveau volt.¹⁵

Horthy Miklóst a tanítóképző elemi (más néven gyakorlati) iskola első vezető tanítója, Kállay István mutatta be a kollégium diákjainak. Hamar ismerkedett és néhány fiúval barátságot is kötött.¹⁶ Szorgalmas diáknak azonban nem igazán volt mondható, így sokszor István bátyjával kellett átvennie a leckét. Jobban érdekelte ekkoriban a kerékpározás, szinte mindig a Nagyerdőn karikázott velocipédjén.¹⁷ A III. és IV. osztály elvégzése után apja azonban még távolabbra küldte fiát a szülői háztól, így tanulmányait ezek után már a soproni Lahne-tanintézetben folytatta, ahol aztán elvégezte gimnáziumi tanulmányait, és mindezek mellett németül is megtanult.

A történészek – akik eddig Horthy Miklós életéről írtak – kutatásaim alapján eddig általában tévesen adták meg a Kollégiumba történő beiratásának évszámát, továbbá azt, hogy apja hány éves korábban íratta át a soproni tanintézetbe.¹⁸ A tévedés oka legtöbbször feltehetően arra vezethető vissza, hogy a Debreceni Református Kollégium tanévének kezdetét sokszor elnézik a történészek. Igaz, régebben a tanév március 26-tól szeptember 17-ig és november 1-től egészen márciusig tartott, így a szünetidők sem voltak olyan

¹² Calamus 1939. 57.

¹³ Megjegyzés: A Debreceni Főgimnázium értesítőjében Zoltán bátyjának a nevét máshogyan jegyezték le: „*Horti Zoltán Kenderes (Szolnok)*”. Békési 1878. 66. Az öccseiről: Tüdős 1889. 51., 59.

¹⁴ Géresi 1921., Géresi 1934. Lásd még: Osterlamm 1890., Osterlamm 1893.

¹⁵ Horel 2017. 28.

¹⁶ Calamus 1939. 56–57.

¹⁷ Uo. 56.

¹⁸ Megjegyzés: Gosztonyi Péter A kormányzó, Horthy Miklós című 1990-ben kiadott könyvében még az szerepel, hogy nyolcéves korában adta be apja a kollégiumba, de második, bővített és javított kiadásában – A kormányzó, Horthy Miklós és az emigráció, 1992. –, már az szerepel, hogy kilencéves korától járt a kollégiumba. A kutatás során feltárt adatok alapján pedig Gosztonyi Péter második könyvében éppen a helyesen megadott életévet írta át hibásra.

hosszúak, mint napjainkban.¹⁹ A Debreceni Főgimnázium 1876-os értesítője²⁰ és Calamus dr. írása alapján²¹ viszont ekkoriban már a napjainkban szokásos szeptembertől júniusig tartó tanrend volt érvényben. Ugyancsak téves a legújabb könyvben megjelent – Catherine Horel: Horthy – információ a kormányzó debreceni diákéveiről. Szerinte ugyanis az első idegen nyelve a francia volt, viszont a tantárgylistájában nem tüntettek fel semmilyen idegen nyelvet. Tény azonban, hogy Horthy Miklós kollégiumi életéről itt Debrecenben kevés információ maradt fenn, sajnos nemcsak a források tűntek el – ezzel sok megválaszolatlan kérdést hagyva hátra –, hanem napjainkra már maga az emlékezet is megkopott.

Az 1870-es években Osterlamm Ernő birtokában lévő ingatlan korábban, a 18. század második felében, a ránk maradt egyik részletes várostérkép alapján a Péterfia utca III. tizedében fekvő 173. számú telekkel egyeztethető össze.²² Később, 1876–1878 körül viszont már Péterfia utca 977. számon jelzik a szóban forgó telket, majd 1898–1939 között Péterfia utca 8. számra változott a számozás. Az ingatlan – már amennyit befoglaltak később belőle az átalakítások és utcaszélesítések után – napjainkban nagyjából a Péterfia utca 4. számú ingatlan északi végével azonosítható.²³ A szóban forgó épület 1910-től a Debreceni Református Főiskola tulajdonába került, később azonban megváltak tőle. A házat, ahol Horthy Miklós is lakott, 1975-ben lerombolták, a Péterfia utca kiszélesítése miatt. Helyén napjainkban a Kálvin téri villamosmegálló áll, a porta többi részén pedig a Szövetkezeti székházat építették fel, amely jelenleg irodaházként működik.

¹⁹ Barcza (szerk.) 1988. 128–129.

²⁰ Márk-Jóó (szerk.) 1877. 44.

²¹ Calamus 1939. 56.

²² MNL HBML DvT. 34.

²³ Debreczen 1872.

3–5. kép. A Péterfia utca 8. számú ház – a kép bal felső oldalán –, majd az 1975-ös bontás előtt – a kép jobb felső oldalán –, ahol még éppen látható az épület falazata. Később a jelenleg is álló Szövetkezeti székházat emelték a helyére.²⁴

²⁴ Az archív képek Balogh László gyűjteményéből származnak. Lásd még továbbá <https://www.google.hu/maps/@47.5346252,21.6259481,3a,70.2y,224.22h,102.47t/data=!3m5!1e1!3m3!1stdPy3VQwZ8mH191a>

A Debreceni Református Kollégium Baráti Köre 1938-ban emléktáblát állított Horthy Miklós kormányzónak, „*mint egykori kollégiumi diáknak, aki egyben a Diákszövetség fővédnöke is volt. Ugyanakkor a Diákszövetség tevékenységének nem volt meghatározó eleme a Horthy-kultusz ápolása. Az emléktábla állítását szíviényének érezte, de egyszeri cselekedet volt a részéről.*”²⁵

6. kép. Horthy Miklós emléktáblája a debreceni Református Kollégiumban.²⁶

[XTsOsdQ!2e0!6s%2F%2Fgeo1.ggpht.com/2Fcbk%3Fpanoid%3DtdPy3VQwZ8mH91aXTsOsdQ%26out-put%3Dthumbnai%26cb_client%3Dmaps_sv.tac-tile.gps%26thumb%3D2%26w%3D203%26h%3D100%26yan%3D316.5%26pitch%3D-3%26thumbfor%3D100?hl=hu](https://www.ggpht.com/2Fcbk%3Fpanoid%3DtdPy3VQwZ8mH91aXTsOsdQ%26out-put%3Dthumbnai%26cb_client%3Dmaps_sv.tac-tile.gps%26thumb%3D2%26w%3D203%26h%3D100%26yan%3D316.5%26pitch%3D-3%26thumbfor%3D100?hl=hu) (A letöltés ideje: 2018. július 10.)

²⁵ Wikipedia – Debreceni Református Kollégium Baráti Köre.

²⁶ Balogh Tamás Zoltán saját fényképe.

A táblát 1950-ben az akkori politika vezetőinek utasítására eltávolították.²⁷ Később azonban, 2012. május 19-én Horthy Miklós emléktábláját nagy ünnepség közepette eredeti helyére visszaállították, ami napjainkban is megtekinthető a Kollégium belső terében.²⁸

3. Horthy Miklós debreceni látogatásai

Horthy Miklós emlékirataiban a kollégium után csak kétszer említi meg Debrecent. Először, amikor felesége és gyermekei elmenekültek kenderesi birtokukról a frontvonal közeledése miatt, másodszor pedig amikor 1944-ben a II. Ukrán front Debrecen közelébe ért. A kollégium elhagyása és a kormányzóválasztás között nincs információ arról, hogy Horthy Miklós járt volna Debrecenben, de az újságok és táviratok közléseiben fellelhetők mindazon híradások, amikor kormányzóként Debrecenbe látogatott.

Horthy Miklós legelső hivatalos látogatása a városban 1920. április 14-én történt meg. Éppen azon a napon vonult be Horthy Miklós, amikor Kossuth Lajos 1849-ben a Nagytemplomban detronizálta a Habsburg-Lotaringiai-házat²⁹ és Kossuth Lajost kormányzóvá választották. Az esemény előtt 1919. április 24-től³⁰ a román hadsereg tartotta megszállás alatt a várost, amelyet a Nemzeti Hadsereg 1920. március 12-én³¹ foglalt vissza. Pár nappal később, 1919. március 19-én Horthy Miklós szegedi látogatásakor megemlégtette a debreceni eseményeket is: „[...] Istennek hála, az ő magyar Debrecen falai között hallgatják derék magyar katonáink Rákóczi harangjának erős, örvendő zúgását.”³²

A Debreceni Független Újság 1920. április 2-án pénteken elsőként írta meg, hogy a kormányzó április közepén a cívisvárosba érkezik. Később a Debreceni Független Újság 1920. április 7-i számában közölték az érkezés pontos keltezését is, vagyis azt, hogy április 14-én érkezik a kormányzó. Majd az április 8-i számban már az előkészületekről írtak, az április 10-i számban a részletes programokat is ismertették. Horthy Miklós első hivatalos debreceni látogatására országjáró körútja alkalmával került sor.

Április 13-án szülővárosába Kenderesre, majd Kisújszállásra és Karcagra látogatott.³³ Ezután következett a cívisváros. A kormányzó vonata 1920. április 14-én reggel 9-kor futott be a debreceni pályaudvarra, ahol „*harangzúgás, ágyúdörgés, lelkes éljen és a Himnusz hangjai fogadtak*”.³⁴ Az állomáson Szomjas György főispán és kerületi kormánybiztos, valamint a szombathelyi hadosztály parancsnoka Lehár Antal ezredes a helyőrség díszszázadával együtt várta a kormányzót.³⁵ A várost pálma- és zászlódíszekkel dekorálták, éljenző közösség fogadta a kormányzót, akit egy szónok a Református Kollégium nevében is köszöntött, majd a város ötösfogatán vitték a belvárosba.

²⁷ Dehír 2012., Győri 2012.

²⁸ Dehír 2012.

²⁹ Lehár 1993.

³⁰ Wikipedia – 1919-es magyar–román háború.

³¹ Lehár 1993.

³² Pál 2010a. 10.

³³ 8 Órai Újság 1920. 1.

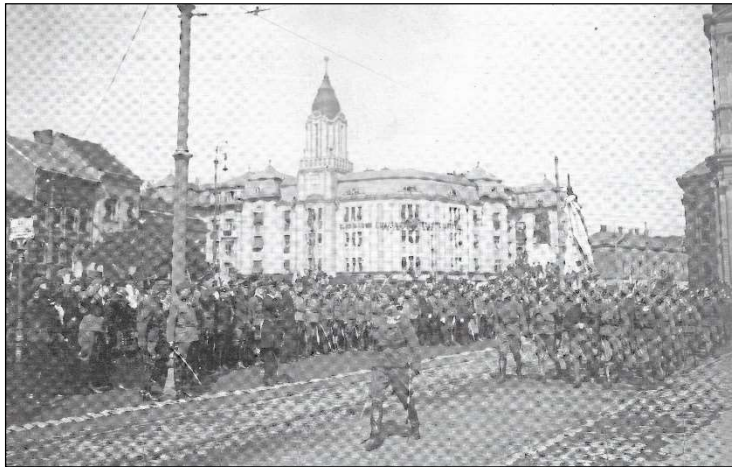
³⁴ Budapesti Hírlap 1920. 3.

³⁵ Friss Újság 1920. 3.

A többi vendég hajdú díszfogatokkal utazott. Ezután a Református Nagytemplomban folytatódott az ünnepség, ahol Baltazár Dezső református püspök rövid imát tartott és megáldotta a gyülekezetet. „[...] a templom előtti téren Márk Endre polgármester átadta a kormányzónak a debreceni háziézered zászlaját, majd a helyőrség elvonult a kormányzó előtt. A szemle után a kormányzó a városházára ment, ahol küldöttségeket fogadott.”³⁶

A Református Kollégium küldötte átadta a kormányzónak Komáromi Csipkés György 1685-ben Debrecenben készült bibliáját, amelybe a következőket írták: „A debreceni református kollégium ajándéka egykori növendékének, nagybányai Horthy Miklós kormányzónak. Aranyunk és ezüstünk nincsen, hanem azt adjuk, amiben élet van Jézus által. Debrecen, 1920. április 14. Dégenfeld, egyházkerületi főgondnok, Baltazár püspök.”³⁷

A küldöttségek fogadása után délben az Aranybika szállóban lakomáztak, majd délután a kormányzó a Református Kollégiumban tett látogatást, ahol diákokkal, valamint egykori osztálytársaival találkozott,³⁸ majd este díszelőadást tartottak a Csokonai színházban.³⁹ Azután a kormányzó az új folyamán Nyíregyházára utazott tovább.⁴⁰

7. kép. Horthy Miklós díszszemléje Debrecenben 1920. április 14-én.⁴¹

Horthy Miklós második hivatalos látogatása 1924. november 6-án történt. A kormányzó a gyermekklinikai avatási ünnepségén vett részt.⁴² Reggel fél kilenckor érkezett meg a kormányzó különvonata a feldíszített pályaudvarra, ahol az őt üdvözlő beszédekre a várakozó közönség előtt a következőképpen reagált: „Örömemre szolgál – válaszolta a kormányzó, –, hogy ismét idejöhöttem városukba, amelyhez engem gyermekkori szép emlékek fűznek. Azóta persze naggyá nőtt Debrecen városa, sokat fejlődött. Örülök, hogy ma egy oly intézmény felavatására jöhöttem ide, melynek működésétől sokat várok. Köszönöm a meleg üdvözlést. – Lelkes éljenzés fogadta

³⁶ Uo.

³⁷ Uo.

³⁸ Pál 2010a. 10.

³⁹ Budapesti Hírlap 1920. 3.

⁴⁰ 8 Órai Ujság 1920. 1.

⁴¹ Kalavszky–Illésfalvi 2007. 54.

⁴² Pál 2010a. 10.

a kormányzó szavait.”⁴³ A főispán mellett Magoss György polgármester is ott volt a pályaudvaron. A kormányzó a város ötösfogatával a vármegyeházára ment, ahol villásreggeli várta. Innen később a Klinikai telephez mentek. A főépületnél Dr. Hadházy Zsigmond főispán bemutatta az államfőnek az egyetemi kistanácsot, Dr. Papp Károly rektort, aki üdvözölte a kormányzót, majd a dékánokat.⁴⁴ A gyermekgyógyászaton felállított pavilon előtt Klebelsberg Kunó gróf beszédére Horthy Miklós a következőképpen válaszolt: „Az áldozatkészség ritka példája ez a szép intézmény, melynek felavatására ma összegyűltünk. A jövő reménysége a magyar gyermeknek egészsége, oly nemzeti kincs, mely megérdemli a legnagyobb áldozatokat is. Szívvel kívánom, hogy ez az intézmény minél nagyobb és tökéletesebb szolgáltatásokat tegyen annak a nemes ügynek, amelyet Debrecen városa annyira magáévá tett, amelynek fontosságát annyira átérezte. A debreceni magyar királyi Tisza István Tudományegyetem gyermekgyógyászati klinikáját örömmel adom át rendeltetésének.”⁴⁵ Elischer Gyula orvoskari dékán és Szontagh Félix köszöntője után a kormányzó negyed 12-kor a Református Kollégiumba látogatott, ahol gróf Dégenfeld József, a tiszántúli egyházkerület főgondnoka és Seres Béla fogadta. Ezt követően Horthy Miklós a diákságot üdvözölte, ezután a városházán fogadta a küldöttségeket, majd pedig a város háromszáz terítékkel ellátott ebédjén vett részt. Később a kormányzó megszemlélte a város törzsménesét és törzsgulyáját, majd meglátogatta a huszárezred laktanyáját, Dömötör József huszárőrnagy kalauzolásával. A kormányzó ekkor azt a szobát is megtekintette, melyet Tisza István grófnak az ezred volt parancsnokának emlékére nem oly régen avattak fel. „A kormányzó megszemlélte a Tisza-relikviákat és hosszan elnézte a gróf Tisza Istvánt ezredesi egyenruhájában ábrázoló művészi festményt. Megtekintette a kormányzó a kaszárnya udvarán álló hősi emlékművet is, amelyen az ezred hősi halottainak névsorában szintén ott világít a nagy név: Gróf Tisza István.”⁴⁶ Ezután Horthy Miklós a pályaudvarra hajtatott és útja Nyíregyházára vezetett tovább.⁴⁷ Mindeközben Haefner János, Fenyő Károly, Seiden Róbert kommunista szimpatizánsú merénylők már tervezgették a kormányzó megölését. Helyszíneként Debrecen is felmerült, aztán mégis inkább Nyíregyházára esett a választás, ahol a rendőrség leleplezte a merényletet.⁴⁸

Horthy Miklós harmadik hivatalos látogatása 1926. október 17-én volt. Ez a nap igen csak különleges lehetett Debrecen életében, hiszen ekkor avatták fel Tisza István szobrát és letették az orvoskari klinika telep alapkövét. Előzőleg kérdéses volt a nap dátuma, hogy mikorra érkezik meg a kormányzó Debrecenbe. Október 4-én Kecskeméten, 5-én pedig Szegeden tett látogatást, így sokszor október 6-ra, vagy 7-re írták a debreceni lapok az államfő látogatásának időpontját, végül is azonban október 17-re esett a választás.⁴⁹

Az ünnepség október 16-án este Debrecenben lampionos felvonulással kezdődött, Horthy és különvonata, a Turán ekkor már Ebes térségében pihent. Majdcsak másnap reggel nyolc óra öt perckor gördült be a mozdony a debreceni pályaudvarra, ahol a katonazenekar már a Himnuszt játszotta.⁵⁰ Az állomáson fogadta Hadházy Zsigmond főispánt, aki Hajdú vármegye és Debrecen város közönsége nevében köszöntötte a

⁴³ Egri Népújság 1924. 2.

⁴⁴ Egri Népújság 1924. 2., valamint Pesti Hírlap 1924. 5.

⁴⁵ Pesti Hírlap 1924. 5.

⁴⁶ 8 Órai Ujság 1924a. 7.

⁴⁷ Pesti Hírlap 1924. 5.

⁴⁸ 8 Órai Ujság 1924b. 3.

⁴⁹ Pál 2009. 83–84.

⁵⁰ Uo. 88., 97.

kormányzót.⁵¹ A teljes városi tanács és a katonai és rendőri vezetőség mellett a pályaudvaron várta még a kormányzót Magoss György Debrecen polgármestere, Baltazár Dezső püspök, Lindenberger János püspöki helynök, dr. Illyefalvi Vitéz Géza, az egyetem rektora, dr. Márffy Ede jogi kari, dr. Szabó Dezső bölcsészkar, dr. Sass Béla teológiai és dr. Huzella Tivadar orvostudományi deán, valamint Ady Lajos tankerületi főigazgató (Ady Endre öccse).⁵² Azután a sorfalaknál egy lány, név szerint Hegedűs Kató, beszéde után egy fehér rózsacsokorral ajándékozta meg a kormányzót, aki ezek után a városi ötfogattal a köntösgáti gyakorlótérre ment, ahol megtekintette a háromnegyed kilenckor kezdődő katonai díszszemlét, ami egészen fél tízig tartott.⁵³ Később a kormányzó a Kisállomásra ment, ahol a Turán vonat szerelvényén zöld tábori dresszéből sötétkék tengernagyi díszruhájába öltözött, majd kilenc óra ötven és tíz óra között a Klinika telepére távozott. *„Horthyt a klinikák kórbonctani intézetének kapujában dr. Illyefalvy Vitéz Géza, az egyetem rektora és az egyetemi tanács tagjai fogadták [...] A rektor többek között bemutatta a kormányzónak Sebestyén Lajost, a klinikatelep egyik vezető kivitelezőjét, valamint Orsós Ferenc professzort, aki végigvezette a kórbonctani intézet múzeumán. Ezután a kormányzó a szülészeti és nőgyógyászati, majd a bőrgyógyászati és szemészeti klinikákat, valamint az egyetemi telep vízműveit és gépházát tekintette meg [...] a klinikák bejáratánál látható felvételi épület nagytermében gyülekeztek a meghívottak az egyetemi díszközgyűlés keretében tartandó záróközletelési ünnepségre. Pontosan fél tizenkettőkor lépett be a kormányzó a terembe: a közönség felállva, éljenezve fogadta. A Nemzeti Hírszkegy elmondása után Illyefalvy Vitéz Géza rektor üdvözölte az államfőt, és felkérte gróf Klebelsberg Kumó kultuszminisztert ünnepi beszédének megtartására. A miniszter röviden összefoglalja a klinikák építésének történetét.”*⁵⁴

Dr. Huzella Tivadar is köszöntötte a kormányzót, majd pedig felkérte az orvostudományi telep felavatására. Horthy Miklós az avatási ünnepségen a következőket mondta: *„A legnagyobb meglepéssel látom, hogy a debreceni Tudományegyetem kúrtartását és nemes törekvését teljes siker koronázta. A klinikák készen állnak. Különös örömmel tölt el ez, mert Debrecen városának és ennek a vidéknek áldása lesz ez az új intézet. Kívánom, hogy az egyetem orvosi kara ezután zavartalanul folytassa áldásos működését szenvedő embertársaink javára és a magyar orvosi tudomány fejlesztésére. Annak a nagy férfinak neve, akinek ércbeöntött szobra a klinika előtt áll, serkentsen fel mindenkit arra, hogy munkája legjavát adja. Midőn elismeréssel gondolok mindazokra, akiknek áldozatkésztsége és nemes buzgósága hozzájárult e nagyszerű telep létesítéséhez, örömmel ragadom meg az alkalmat, hogy a mű tervezőjének, elismerésem jeléül átnyújtsam a II. osztályú magyar érdemkeresztet. A debreceni Tisza István tudományegyetem orvostudományi telepet ezennel felavatom és készséggel adom meg az engedélyt, hogy annak záróköve elhelyeztessék.”*⁵⁵

Ezek után Dr. Rutka Ferenc az egyetemi tanács jegyzője felolvasta a zárókövön lévő feliratot, a záróokmányt pedig kézjegyével látta el Horthy Miklós kormányzó mellett Bethlen István miniszterelnök, Klebelsberg Kunó, továbbá Tóth Lajos államtitkár, Sváb Gyula és Nagy Árpád helyettes államtitkár, Kenézy Gyula, Korb Flóris, Jeszenszky Sándor az építőbizottság jegyzője, valamint Baltazár Dezső, Dégenfeld József, a Tiszántúli Református egyházkerület főgondnoka, Magoss György, Hadházy Zsigmond, Illyefalvy Vitéz Géza, Huzella Tivadar, Sass Béla hittudományi, Márffy Ede jog- és államtudományi,

⁵¹ Uo. 89.

⁵² Uo. 88.

⁵³ Uo. 89.

⁵⁴ Uo. 90.

⁵⁵ Uo. 91.

valamint Szabó Dezső bölcsészettudományi kari dékán.⁵⁶ A bronzhengerbe tett okmányt Korb Flóris és Sebestyén Lajos helyezte a nagyterem falába mélyített üregbe, amit aztán egy márványkockával zártak le.⁵⁷ Ezek után a kormányzó és a kultuszminister kalapácsütést mért a zárókőre, majd Tóth Lajos államtitkár, Illyefalvy Vitéz Géza rektor, Baltazár Dezső püspök, Kenézy Gyula professzor, Hadházy Zsigmond főispán, Magoss György polgármester és Korb Flóris építész következett. Mindegyikük egy-egy jelmonddal tette ünnepélyesebbé a pillanatot.⁵⁸ Horthy Miklós a kalapácsütés során a következő jelmondatot mondta: „*Klinikák! Legyen küzdelmetek az emberi szenvedések ellen eredményes, hogy az egyetem általatok is méltóvá legyen Tiszta István gróf nagy nevéhez.*”⁵⁹

Miután köszönő beszédével a rektor pontban tizenkét órakor bezárta a zárókő letételi ünnepélyt, a kormányzó visszavonult egy rövidke pihenőre a dékáni hivatalba. Ezalatt az épület előtt lévő nemzeti színű drapériával bevont dízsátor körül gyülekezett a közönség, illetve a szoboravatás meghívottjai. Az „[...] ünnepség vendégeit Budapestről Debrecenbe szállító vonat tíznegy óra után érkezett meg. [...] Magyarországon minden számottevő notabilitása, a kormány, a nemzetgyűlés, a tudományos és irodalmi társaságok, a magyar városok, vármegyék, az egyházak, a katonaság küldöttei mind közöttük voltak. Eljött Tiszta István négy volt minisztere, számos egykori munkaspárti képviselő, valamint többek között Herczeg Ferenc író, a Petőfi Társaság elnöke, Kisfaludi Strobl Zsigmond szobrászművész, Tormay Cécile író és Márkus Emilia színésznő. Itt volt Domonvossy Sándor rektor, a Pázmány Péter Tudományegyetem, Tóth Károly rektor, a szegedi Ferenc József Tudományegyetem vezetője, valamint Fenyvesy Béla prorektor, a pécsi Erzsébet Tudományegyetem képviselője. A vendégek külön villamosokkal és autókon mentek az ünnepség színhelyére.”⁶⁰

Negyed egykor megkezdődött a szoboravatási ünnepség, ahol a Himnusz zenéje alatt a kormányzó megérkezett a dízsátorba. Berzeviczy Albert, az MTA elnökének beszéde után „*Klebelsberg Kunó [...] a szobor elé lépett és feléje fordulva a következőket mondta: Tiszta István! E pillanatban a nemzet lobogója eltakar a balandó szemei elől. A legnagyobb megtiszteltetés, mely mint magyart ért engem az, hogy megkérbetem kormányzó urunkat, engedje meg, hogy ezt a szent szobrot leleplezzük és átadjam az egyetem rektorának, hogy őrizze meg büszségesen, hogy minta képe legyen a hazafiságban, tudásban, kötelességteljesítésben a jövő magyar nemzetnek. A kormányzó intéssel adta meg a jelet a leleplezésre [...]*” és a szoborról lekerült a nemzeti színű zászló.⁶¹

A rektor felszólalása után a kormányzó ráhelyezte koszorúját a szoborra, amelynek szalagján e szavak álltak: „*Magyarország kormányzója a nemzet nagy fiának.*”⁶² Mindeközben pedig egy rövid szónoklatot is tartott: „*Súlyos idők és megpróbáltatások közepette állott, küzdött és esett el hazájáért gróf Tiszta István. A magyar férfiu erényeinek megtestesülése volt, mint ember, államférfi, és mint katona. Akik az ő életét kioltották, azok a nemzet életére törtek. Ez a szobor a hazájáért vértanúságot szenvedő férfi ragyogó példáját állítja elénk a maga némaságában pedig tetemre hívja a magyar nemzet sírásóit. Tiszta István! Halbatatlan emlékednek mély kegyelettel hódolok, és szobrodra leteszem a magyar nemzet koszorúját.*”⁶³

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ Uo. 91–92.

⁵⁸ Uo. 92.

⁵⁹ 8 Órai Ujság 1926. 2.

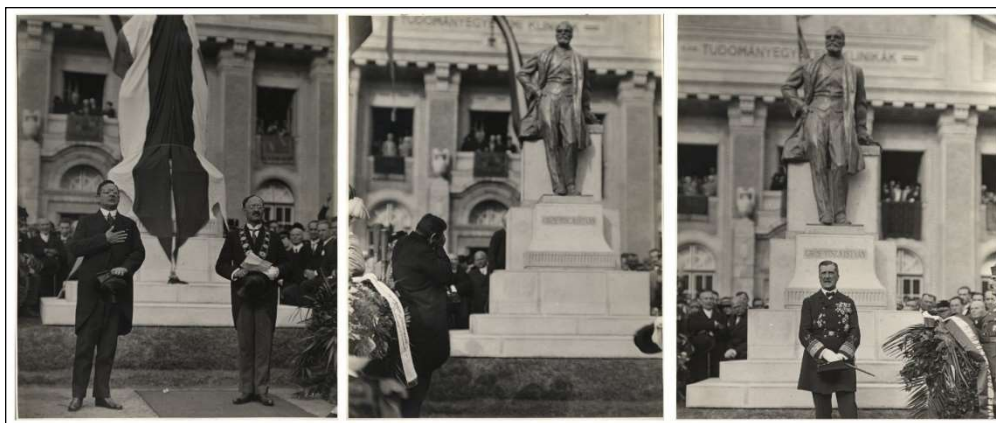
⁶⁰ Pál 2009. 92.

⁶¹ Uo. 93.

⁶² Uo. 94.

⁶³ Uo. 93.

„Ezt követően újra Klebelsberg Kunó szólt az ifjúsághoz, majd a koszorúzóké bosszú sora következett. Az egyetemi rektor délután két órakor bezárta az ünnepséget, mely a Szózat hangjaival ért véget.”⁶⁴ A Szózat alatt a kormányzó autóba szállt, aztán vitéz László Miklós tábornoknál, Hadházy Zsigmond főispánnál és Baltazár Dezső püspöknél tett látogatást.⁶⁵ Ezek után az Aranybika szállóban díszebédet tartottak, ahol Magyar Imre cigányprímás húzta Horthy Miklós kedvenc dalait. Majd a kormányzó ismételen kocsiba ült és Hajdúhadházon keresztül Újfehértóra utazott. Az ottani ünnepség után a Turán vonattal délután hat órakor átutazott a debreceni nagyállomáson útban hazafelé.⁶⁶

8–10. kép. A Tisza István szobor leleplezése. Balról az első képen: Gróf Klebelsberg Kunó beszéde Tisza István szobránál. A második képen: Klebelsberg Kuno megkönyyezi a szobor avatását. A harmadik képen: Horthy Miklós beszédet mond a Tisza szobor előtt. Mellette a kormányzó által elhelyezett koszorú látható.⁶⁷

A kormányzó következő debreceni látogatása 1927. június 3-ra esett. Az alkalom – az 1926-os eseményhez hasonlóan – szintén különleges volt Debrecen történetében. A látogatás oka a Tisza István Tudományegyetem – mai Debreceni Egyetem – főépületének alapkövetétele volt. Mint mindig, a debreceni újságok ezúttal is beszámoltak az ünnepség részletes programjáról. A Turán vonat 1927. június 3-án reggel 8 óra 5 perckor hármaskürtjellel adott hangot érkezésének a pályaudvaron, ahol a kormányzót „dr. Hadházy Zsigmond főispán, dr. Magoss György polgármester és dr. Illyefalvy Vitéz Géza rektor”, valamint Klebelsberg Kunó várta.⁶⁸ „A helyőrségi zenekar a Himnusz-t játszotta. A kormányzó sötétkéék tengernagy egyenruhában szállt ki a szalonkocsiból, ellépett a díszszárad előtt, majd fogadta a vegyesdandár parancsnoka, a vitézi székek kapitány, a csendőrkörület és a vámörkerület vezetői, a kerületi rendőr-főkapitány, végül pedig az állomásfőnök jelentését. A polgári hatóságok részéről először a főispán köszöntötte a kormányzót, majd a polgármester. [...] A főispán köszöntő szavaira Horthy a

⁶⁴ Uo. 94.

⁶⁵ Debreceni Független Újság 1920a–d., valamint Pál 2009. 94. Megjegyzés: Baltazár Dezső esetében a látogatás a bodaszőlői-zeleméri Baltazár kúriában volt.

⁶⁶ Pál 2009. 95–96.

⁶⁷ DEA, <http://hdl.handle.net/2437/82768>, valamint <http://hdl.handle.net/2437/82772>, továbbá <http://hdl.handle.net/2437/82252> (A letöltés ideje: 2017. július 19.)

⁶⁸ Pál 2010b. 26.

következőképpen válaszolt: Nagyon örülök, hogy ezen a szép tavaszi napon, mely nyári napnak is beillik – és ez annál jobb mert szükség van a melegre, – ismét eljöttem Debrecenbe. Köszönöm üdvözlőket. A köszöntések után a kormányzó a kijárat felé indult, ahol egy cserkészlány fehér rózsacsokrot nyújtott át neki.”⁶⁹

A kormányzó ekkor a megszokottakkal ellentétben nem Debrecen ötösfogatával vount tovább a belvárosba, hanem a DHV 26-os pályaszámú „[...] piros bársonnyal, plüssfüggönyökkel, külön e célra készített selyemtapétával díszített, fevirágozott villamoskocsiba [...]”⁷⁰ szállt be. Az út egészen az Aranybika szállóig tartott. Az Arany Bika Szállótól – érdekes módon – a városi ötösfogaton folytatta tovább a kormányzó az útját az egyetemi ünnepség felé. A helyszínre fél 9-kor érkezett, ahol az egyetemi tanács fogadta.

11. kép. Horthy Miklós érkezése Debrecenbe, 1927. június 3-án, az egyetem központi épületének alapköletétele alkalmából. A képen a kormányzó mögött a 26-os pályaszámú villamos látható.⁷¹

„A meghívott előkelőségek egy vörös drapériás baldachin alatt padsorokban foglaltak helyet. Horthy először a főépületnek az alapkö elé elhelyezett terrajzát tekintette meg, majd elfoglalta helyét a dízsátorban. A fehér színű alapkö egy méter magas vörös téglafalon nyugodott. Később az alapkö üregében, egy réztokban helyezték el az alapító okmányt, melyet a Debreczen című lap június 3-ai számába csavartak. Az ünnepséget a Nemzeti Hírszék egy elimádkozása nyitotta, majd dr. Illyefalvy Vitéz Géza, az egyetem rektora méltatta a nap jelentőségét, Baltazár Dezső püspök kérte az egyetemre Isten áldását, végül dr. Magoss György adott hangot a város örömének. [...] Klebelsberg Kunó kultuszminiszter beszédében azt hangsúlyozta, hogy a magyarságnak meg kell tartania kultúrjölényét a tőlünk keletre élő és környező államok, népek felett.”⁷²

⁶⁹ Uo. 26–27.

⁷⁰ Uo. 27.

⁷¹ DEA, <http://hdl.handle.net/2437/82023> (A letöltés ideje: 2017. július 19.)

⁷² Pál 2010b. 27.

Azután a rektor engedélyével megkezdte Horthy Miklós az alapító okirat elhelyezésének ceremóniáját. A kormányzó ekkor a következőket mondta: „*Alig egy esztendővel a klinikai épületek befejezése után most a Tisza István Tudományegyetem központi épületének alapkövét tesszük le. Ennek a palotának a felépítése lebetoví teszi majd, hogy az egyetem összes fakultásai méltó hajlékokat nyerjenek és megfelelő környezetben fejthessenek ki minél értékesebb munkásságot. Nagy és nehéz feladatok várnak a debreceni egyetemre a nemzet jövője érdekében. Itt a nagy Alföldön, a tiszántúli magyarság ősi centrumában meg kell nyernie a haladás, a kultúra számára a magyar nép lelkében szunnyadó hatalmas őserőt. A tudomány egész mezéjén küzdenie kell azokért az eszmékért és ideálokért, amelyek szolgálatában évszázadokon át oly sok érdemet szerzett az ő nagy elődje, az ősi kollégium. A haza iránti kötelességek teljesítésében pedig ama csodálatosan nagy férfiú szellemét kell kisugároztatni, akinek dicső nevét viseli. Erős a hitem, hogy a Tisza István Tudományegyetem az ősi debreceni kollégium tradícióiból méltóan fogja, úgy mint eddig, a jövőben is nehéz kultúrhatását teljesíteni. Ezzel az óhajattal helyezzük el most az egyetem központi épületének alapkövét.*”⁷³

Az okmány szövegét az építési bizottság elnöke, dr. Nagy Árpád vallás- és közoktatásügyi helyettes államtitkár olvasta fel. Az okmányt Horthy Miklós lúdtollal írta alá. Az iratot aztán elhelyezték üregében, majd elkezdődtek az ünnepélyes kalapácsütések, amelyeket Horthy Miklós, Klebelsberg Kunó, dr. Ilyefalvi Vitéz Géza, Baltazar Dezső és Dr. Magoss György végeztek el. Horthy Miklós jelmondata a Szózat első szakasza volt: „*Ha- zádnek rendületlenül!*”⁷⁴

12. kép. Horthy Miklós lúdtollal aláírja az egyetem főépületének alapító okiratát.⁷⁵

„*A kormányzó és az ide is meghívott közönség ezután átvonult a Klinika felvételi épületének aulájába, ahol 10 órakor kezdődött gróf Klebelsberg Kunó kultuszminiszter díszdoktorrá avatása. Horthy az emelvényen foglalt helyet, s a rektor megnyitó szavai után engedélyt adott a miniszter honoris causa doktorrá avatására. Az avatandónak a magyar kultúra és oktatásügy téren szerzett érdemeit dr. Marffy*

⁷³ Uo. 27–28.

⁷⁴ Uo. 28–29.

⁷⁵ Kalavszky–Illésfalvi 2007. 66.

*Ede, a jogi kar dékánja méltatta, s [...] Klebelsberget Eötvös József óta Magyarország legnagyobb koncepciójú kultúrpolitikusának nevezte. Klebelsberg Kunó ezután a hittudományi kar dékánja, Sass Béla szavait ismételve letette a doktori fogadalmat, s a karok dékánjai államtudományi díszdoktorrá fogadták. A kultuszminister dr. Rutka Ferenc egyetemi tanácsjegyzőtől vette át a címről szóló oklevelet. A rektor köszöntőjét követően Klebelsberg Kunó megköszönte a kormányzónak, hogy jelenlétével megtisztelte az ünnepséget.*⁷⁶

Mindezek után a díszközgyűlést a rektor lezárta. Horthy Miklós kezét fogott a kultuszminiszterrel és gratulált díszdoktori címéhez. A kormányzó rövid pihenőre ment a vendégszobába – Magoss Györgyöt a szobában a II. osztályú magyar érdemkereszttel ajándékozta meg munkájáért, amit aztán június 13-án Hadházy Zsigmond főispántól át is vett –, majd Horthy Miklós tizenegy órakor kíséretével, kocsival Hajdúböszörménybe utazott, ahol felavatott egy első világháborús emlékművet. Később fél háromkor a zeleméri Baltazár kúriába látogatott és ott pihente ki az ünnepség fáradalmait. A kormányzó csak este fél tíz tájban Magasházy László szárnysegéd kíséretében érkezett vissza Debrecenbe. Különvonata este tíz órakor hagyta el a pályaudvart. Indult tovább Kenderesre.⁷⁷ Az egyetemi építkezéseket gróf Klebelsberg Kunó is meglátogatta, ami az alapkövetétel után rögvést kezdetét is vette. Horthy Miklós 1927-ben az orvoskartól, a Református Kollégiumtól, a Debreceni Egyetem bölcsészkarától, valamint a Hit-, jog- és államtudományi kartól honoris causa doktori oklevelet kapott.⁷⁸ Az épületet 1932. május 15-én avatták fel. A kormányzó ekkor nem volt jelen, így Petri Pál államtitkár képviselte.⁷⁹ Az épületre az 1930-as évek végén helyezték el az épület zárótábláját, amelyen a kormányzó neve is szerepelt. A zárótáblát a háború után viszont eltávolították, 1997-ben ugyan új táblát helyeztek el, ezen azonban már Horthy Miklós neve helyett az alapító Tisza István neve olvasható.

A kormányzó újból 1928. június 10-én látogatott Debrecenbe feleségével Purgly Magdolnával, és részt vettek a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara által rendezett lovasnapokon. Ekkor 80 vitézt is felavattak. A debreceni újságok – ahogyan a többi látogatás alkalmával is – már korábban megírták a kormányzó látogatásának programját, illetve annak kitűzött napját. Különvonatuk 1928. június 9-én Kisújszállásról 22 óra 55 perckor indult el a cívisvárosba,⁸⁰ és június 10-én reggel fél 9-kor érkeztek meg a debreceni pályaudvarra.

„A kormányzó, miután elhaladt a díszszázad arcéle előtt, a megjelent katonai előkelőségek jelentkezését hallgatta meg, majd a fogadására megjelent polgári előkelőségekhez ment. Dr. Hadházy Zsigmond főispán a törvényhatóság, dr. Magoss György polgármester a város s Pákozdy Sándor alispán a vármegye közönségének hódolatát és üdvözlését tolmácsolta.”⁸¹ A kormányzó válaszolt, majd felszállt a város ötfogatára, a felesége azonban egy másik kocsival ment tovább bulcsi vitéz Janky Kocsárd lovassági tábornokkal. Éljenzés fogadta a kormányzópár menetét, amely előtt a város lovas bandériumai meneteltek, „[...] leventék és a társadalmi egyesületek tagjai álltak sorfalat, mögöttük helyezkedett el a közönség, amely mindvégig lelkesen ünnepelte az úrlamfót és feleségét.”⁸²

⁷⁶ Pál 2010b. 29.

⁷⁷ Uo.

⁷⁸ Pál 2010a. 10.

⁷⁹ MNL OL K428. Napi Hírek, 1932. május 16. 3–4. kiad.

⁸⁰ MNL OL K428. Napi Hírek, 1928. június 9. 28. kiad.

⁸¹ MNL OL K428. Napi Hírek, 1928. június 10. 3. kiad.

⁸² Uo.

A menet a Köntösgátra indult, ahol a díszszemlét tartották. Hét vármegye lovas-tura csapata vonult fel ekkor, jobbára pompás népviseletekben.⁸³ A díszszemlén részt vett Dr. Kállay Miklós szabolcsi főispán – a későbbi miniszterelnök –, aki a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara elnöke is volt. Köszöntötték a kormányzót, aki ezután a díszsátorba vonult. Mögötte a város és környékének előkelőségei foglaltak helyet, közöttük a honvédelmi miniszter, Csáky Károly gróf is.

A vitézi telekbeiktató ünnepségen a vitézi dalárda eljátszotta a Himnuszt. „*Vitéz Nagy Pál altábornagy beszéde után a református tábori lelkészek a vitézi telket jelképező rögöket megáldották.*”⁸⁴ Horthy Miklós a következő szavakat intézte ekkor a jelenlévőkhöz: „*Magyar lelkem legbensőbb melegével jöttem erre a lélekemelő hazafias ünnepségre, hogy az előttem álló nyolcvan vitéznek méltó jutalmát személyesen átadjam. A vitézség és a tántoríthatatlan hazaszeretet megjutalmazásának ünnepsége ez s e magaslatos pillanatban visszaszállnak gondolataim a múltba, hogy megemlékezzem azokról a hősököről is, akik életüket áldozták a hazáért és akiknek már nem adatott meg az, hogy vitézségük jutalmát élvezhessék. Meggyőződésem, hogy annak az eszmének, amelyeknek a legszebb férfierények a megtestesítői, itt ma olyan maradandó emléket állítunk, amelyből nemcsak az élők menthetnek erőt, hanem tanulhatnak és okulhatnak majd a késő utódok is. Vitéz bajtársaim! Atadom nektek egy-egy darabját annak a megáldott földnek, amelyet ti az elmúlt világháborúban olyan halált megvető vitézséggel védelmeztetek.*

*Jutalom ez a föld odaadó és hűséges szolgálataitokért, de zálog is, amely arra kötelez, hogy arról az útról, amely benneteket idevezetett, soha le ne térjete. Szeressétek ezt a földet, amely nektek békés otthont és megélhetést biztosító kenyeret ad, és amelynek talajába családotok fája mélyen fog gyökeret verni, hogy nemzedékről nemzedékre életképes hajtásokat hozzon. Maradjatok továbbra is hasznos polgárai ennek a hazának és mutassátok meg, hogy amiként első voltatok annak védelmében, elsők lesztek a békés munkában is. Adja Isten, hogy úgy legyen.”*⁸⁵

Viharos éljenzés fogadta a kormányzót, majd vitéz Toókos Károly alezredes és vitézi főkapitány átadta a telkeket jelképező földcsomókat. Később vitéz Kőszeghy Frigyesné kék selyemzást adott át Horthy Miklósnak a hajdúböszörményi járás száz vitézének részére, amelyet a kormányzó megköszönt és átnyújtott számukra. Képviselőtükbén vitéz Kőszeghy Frigyes mondott köszönetet az új telkekért. A Hiszekeggyel ért véget az ünnepség, majd a csapatok, lovasok, vitézek és leventék elvonultak a kormányzó előtt.

Ezek után Horthy Miklós és felesége kocsiba szálltak és a vármegyeházán lévő szállásukra mentek. Délután fél kettőkor ebédet tartottak az Aranybika szállóban, amely Kállay Miklós pohárköszöntőjével kezdődött. A díszebéden finn és észti vendégek is voltak, akik Debrecenbe látogatván részt vettek a telekbeiktató ünnepségen is. Délután fél háromkor a kormányzó és felesége az ügетő versenypályára mentek, ahol dr. Rác Lajos a Tiszántúli Mezőgazdasági Kamara igazgatója üdvözölte őket, majd a díszsátorból megnézték a lóversenyt. Kisújszálláson át a kenderesi birtokukra negyed hétkor indultak el különvonatukkal.⁸⁶

A kormányzó utolsó hivatalosan bejegyzett látogatása Debrecenben 1929. július 1-jén történt, amikor meghallgatta a XXII. Országos Dalosversenyt. „*Az utcák házai véges végig díszben ragyogtak, nemzeti színű lobogók, díszes szőnyegek, virágok tarkították a város képét. [...] A*

⁸³ Uo.

⁸⁴ Uo.

⁸⁵ Uo. 3–4. kiad.

⁸⁶ MNL OL K428. Napi Hírek, 1928. június 10. 4. kiad.

*debreceni pályaudvaron már korán felsorakozott a 6-ik vegyesdandár díszszázada.*⁸⁷ Reggel kilenc órakor futott be Budapestről a vonat, amelynek megérkezésekor felzendült a Magyar Himnusz. A kormányzó és felesége a díszszázad elé lépett. Vitéz Siposs Árpád altábornagy fogadta őket. Ezt követően Szlabey Imre csendőrezredes jelentkezett Horthy Miklós előtt, majd Ghyczy Tibor a debreceni kerületi főkapitány a rendőrfőtanácsossal, Sággy Lajossal együtt üdvözölte őt. Ezután Hadházy Zsigmond főispán, Pákozdy Sándor alispán, majd a polgármester, Vásáry István fogadta a kormányzót. Az üdvözlések után Horthy Miklós a főispánnal együtt felszállt a város ötösfogatára. A kormányzó felesége Siposs Árpád altábornaggal egy másik kocsiban utazott.

A menet a Csokonai Színházba indult, ahol „[...] az egyes dalárdák febére öltözött korszakriáslányai éjzenézték meg a Kormányzót és feleségét. A színház előcsarnokában Horthy Miklós rövid [beszédet] tartott, itt mutatták be a Kormányzónak Demjén Dezső pápai kamarást, a dalosverseny Kormányzói díjának pályanyertes zeneszerzőjét, Hojeda Károly kormányfőtanácsos, a budapesti Nemzeti Zenede igazgatóját, Szegbő Sándor országos karnagyét és Balla Bertalan, debreceni városi tanácsnokot a XXII. országos dalosverseny fíradhatatlan előkészítőjét.”⁸⁸ Ezek után bevonult a színház előterébe a kormányzói pár, ahol ismételten felhangzott a Himnusz, majd a Hiszekegy. A színpadon először Sipóczy Jenő budapesti polgármester, a XXII. országos dalosverseny elnöke mondott beszédet, aki megköszönte, hogy a kormányzó jelenlétével kitüntette az eseményt.⁸⁹

Megkezdődött a dalárdáknak a kormányzói díjért folyó versenye, amelyen hat daleyget vett részt. Később Than Gyula a nagybizottság ügyvezető elnöke is üdvözölte a kormányzót. A főverseny lezajlása után a kormányzói pár és a budapesti előkelőség visszament Budapestre. A verseny után a következő napon a kormányzói díjat a kultuszminister képviselőiben Gévay-Wolf Nándor államtitkár, Jeszenszky Sándor miniszteri tanácsos és a MÁV elnök-igazgatója, Samarjay Lajos adták át.⁹⁰

A korabeli sajtó és a Távirati Iroda Horthy Miklós hivatalos debreceni látogatásaiként csak a fent leírt alkalmakat tartja nyilván, azonban ezeken túlmenően 1944. október 15-ig többször megfordulhatott még városunkban, hiszen a kormányzó más Hajdú és Bihar vármegyei falvakban és városokban is járt.

4. Horthy Miklós és a bodaszőlői-zeleméri Baltazár kúria

Kutatásom alkalmával eljutottam a bodaszőlői-zeleméri Baltazár kúriába, amelyet Baltazár Dezső maga építtetett fel, és tudjuk, hogy az 1910-es években már biztosan állt.⁹¹ Édesapám egyik barátja ajánlotta, hogy utazzunk el oda, mert Horthy Miklós az elbeszélések szerint gyakran megfordult a Baltazár kúriában. Első látogatásom alkalmával egy hatalmas birtokot láttam, amit erdő vett körül. Az erdő közepén pedig ott állt a ház, ahol hajdan Baltazár Dezső, a Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke lakott.⁹²

⁸⁷ MNL OL K428. Magyar Országos Tudósító, 11. évf. (1929), 146. sz., 1929. július 1. 8. kiad.

⁸⁸ Uo.

⁸⁹ Uo.

⁹⁰ MNL OL K428. Magyar Országos Tudósító, 11. évf. (1929), 146. sz., 1929. július 1. 9. kiad.

⁹¹ Leel-Óssy 2000. 242.

⁹² Megjegyzés: Baltazár Dezső (Hajdúböszörmény, 1871. november 15. – Debrecen, 1936. augusztus 25.) A Tiszántúli Református Egyházkerület püspöke 1911–1936 között. Lásd még: Wikipedia – Baltazár Dezső.

Barátsággal fogadott minket a Baltazár kúria jelenlegi tulajdonosa, Barabás János, aki bemutatta nekünk a házat, ahol Horthy Miklós időzött.

Elmondása szerint a hivatalosan bejegyzett látogatásokon kívül többször is megfordult Debrecenben, s így Baltazár püspök házában is, mivel az relatíve közel feküdt a kenderesi Horthy-birtokhoz. Itt vadászott, itt pihente ki fáradalmait és az elbeszélések szerint többször itt „nyaralt”, sokszor családjával együtt. Viszont nemcsak a kormányzó és Baltazár Dezső unokái nyaraltak Zeleméren, ugyanis többször e helyen pihente ki magát az akkori kultuszminiszter Klebelsberg Kunó, az akkori miniszterelnök Bethlen István gróf, továbbá Lord Rothermere Harold Harmsworth angol sajtómágnás, valamint Vásáry István polgármester, az Ideiglenes Nemzeti Kormány pénzügyminisztere, továbbá Vásáry József államtitkár, illetve a híres zongorista és karmester, Vásáry Tamás is.

Barabás János elmondása szerint egyébként 1919-ben nem az Aranybika szállóban folytak a szegedi ellenforradalom titkos tárgyalásának előkészületei, hanem éppen a Baltazár kúriában! Talán hihetünk is szavainak, hiszen egy titkos tárgyalás színhelyének a Baltazár kúria sokkal megfelelőbb helyszínnek tűnik, mint a rendkívül népszerű és feltűnő Aranybika szálló, arról nem is beszélve, hogy a rendkívül felvilágosult szellemű Baltazár Dezső püspök talán maga is fő szervezője lehetett a titkos tárgyalásoknak.

Egyébiránt kézzel fogható bizonyítékai is vannak, hogy a kormányzó megfordult a kúriában, hiszen az 1927. június 3-ra keltezhető hivatalos látogatására emlékezőn egy táblát is elhelyeztek, amit azonban a második világháború után szétörttek, darabjait pedig a házban rejtették el. Később 1985-ben Barabás János az emléktáblát újra elkészíttette, a ház falára azonban csak a rendszerváltás után helyezhette el, hiszen azt megelőzően Horthy Miklóst és emlékezetét nemkívánatosnak bélyegezték.

13. kép. Horthy Miklós 1927-es látogatásának emléktáblája napjainkban a Baltazár kúria falán.⁹³

⁹³ Balogh Tamás Zoltán saját felvétele. 2017. április 30.

14–21. kép. A Baltazar kúria képeiben: A felső képeken a kőasztal látható, a középső felvételek a Baltazar házról és az erkélyéről készültek, az alsó képeken pedig Horthy Miklós napjainkra már átalakított szobája látható.⁹⁴

⁹⁴ Balogh Tamás Zoltán saját felvétele. 2017. április 30., 2017. május 13. Megjegyzés: A ház elején egy felirat olvasható: II. Kor. XII. 9. „Elég néked az én kegyelmem, mert az én erőm erőtlenség által végeztetik el.”

A ház Baltazár Dezső 1936-ban bekövetkezett halála után fiaira, majd unokáira szállt. A második világháború után a házat államosítani akarták, vagy a T'SZ részévé tették volna, azonban Baltazár Dezső unokái – csodával határos módon – meg tudták őrizni maguknak az épületet. Az viszont tény, hogy a ház idővel romlásnak indult és javításra is szorult, így később 1982-ben megváltak az ingatlantól és eladták azt Barabás Jánosnak – a mostani tulajdonosnak –, aki 1982–1985 között fel is újította. Barabás János megmutatta nekünk a házat, az erkélyt, továbbá azt a kőasztalt, amely máig épségben vészelte át az idők viharait, valamint azt is, hogy hol pihent meg Horthy Miklós a kúriában.

Barabás János vendégszeretetének és barátságának köszönhetően több információval gazdagodott kutatásom. Kijár neki a külön köszönet, hiszen engedélyezte az épületről készült képek, továbbá az általa közölt információk nyilvánosságra hozatalát!

5. Utószó

Végigkísértük Horthy Miklós debreceni diákéveit és betekintést nyerhettünk látogatósainak programjába, illetve a fogadására rendezett ünnepségek részleteibe is.

Szeretném megköszönni édesapámnak, Balogh Lászlónak a segítségét, aki nélkül nem tudtam volna eljutni a kutatási helyszínekhez, édesanyámnak azt, hogy hitt abban, hogy vizsgálataim sikerrel fognak járni. Nagyon köszönöm Barabás Jánosnak, a Baltazár ház tulajdonosának – aki körbevezetett a kúrián –, hogy áldását adta cikkem megjelenéséhez és sok információval tette gazdagabbá a kutatásomat. Meg szeretném köszönni Pál Csabának, aki szintén kutatta ezt a témát, hogy cikkeivel segítséget adott a téma feldolgozásához. Megköszönöm továbbá a Mikrofilmtár munkatársainak, illetve ismételten édesapámnak, hogy Horthy Miklós házáról információval tudtak szolgálni. Valamint végezetül, de nem utolsósorban köszönöm munkáját és segítségét a Méliusz Könyvtár munkatársainak is.

Tamás Zoltán Balogh

Miklós Horthy and Debrecen: The History of the Governor's Studies in Debrecen, and His Visits during His Reign

In my study, which has been written on the basis of books, archival sources and periodicals, you can read about Miklós Horthy's visits to and his student years in Debrecen. During my research, Miklós Horthy's childhood residence was discovered, which was located at today's 8 Péterfia Street. He finished classes 3 and 4 as a fared student of the Debrecen College between 1876 and 1878 and then his father sent him to continue his studies in Sopron.

He returned to the Cívis city only as governor: first – as part of his country tour – on April 14, 1920, he visited the city “liberated” by the National Army. Next, on November 6, 1924, he travelled to Debrecen for the opening ceremony of the children's clinic, then on October 17, 1926, to lay the foundation stone of the site for the medical college clinic, and to unveil the statue of István Tisza. The next date is June 3, 1927, when he arrived here for the laying of the foundation stone of the Tisza István University, and on the 10th of June, 1928, for the riding days organized by the Chamber of Agriculture of the Tiszántúl Region and for the inauguration of 80 soldiers. And lastly, on July 1, 1929, he came here to watch the 22nd National Song Contest.

The contemporary press and the Telegraph Office only record the occasions described above as Miklós Horthy's official visits to Debrecen, but he might have returned to our town several times until October 15, 1944, as the governor also visited other villages and towns in Hajdú and Bihar counties.

Finally, I present the Baltazár mansion in Bodaszőlő, which Miklós Horthy visited several times outside the officially registered days.

Források

- 8 Órai Újság 1920. Horthy Miklós kormányzó Debrecenben. 8 Órai Újság, 6. évf. (1920), 91. sz., 1920. április 15. 1.
- 8 Órai Újság 1924a. A kormányzó a debreceni Tisza szobában. 8 Órai Újság, 10. évf. (1924), 238. sz., 1924. november 9. 7.
- 8 Órai Újság 1924b. Újabb kommunista merényletet leplezett le a budapesti rendőrség. 8 Órai Újság, 10. évf. (1924), 240. sz., 1924. november 12. 3.
- 8 Órai Újság 1926. Leleplezték gróf Tisza István szobrát Debrecenben. 8 Órai Újság, 12. évf. (1926), 237. sz., 1926. október 19. 2.
- Békési 1878. Békési Gyula: Értesítés a Reformátusok Debreczeni Főgymnásiumáról az 1877/8. iskolai évről. Debrecen, 1878. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Debrecen_04966_reformatus_fogimnazium_04984_1877/?pg=0&layout=s (Az oldal utolsó megtekintése: 2018. július 16.)
- Budapesti Hírlap, 13. évf. (1893), 151. sz., 1893. június 3. 5. Táviratok: Tiszántúli Református Egyházkerület.
- Budapesti Hírlap 1920. Horthy Miklós kormányzó Debrecenben. Budapesti Hírlap, 40. évf. (1920), 91. sz., 1920. április 15. 3.
- Budapesti Hírlap, 47. évf. (1927), 106. sz., 1927. május 11. 10. Hírek.
- DEA Debreceni Egyetem elektronikus Archívum
- Debrecen 1872. Habsburg Birodalom – Kataszteri térképek (XIX. század). Mapire.eu, <http://mapire.eu/hu/map/cadastral/?layers=osm%2C43%2C44&bbox=2407304.0365365692%2C6029700.937911971%2C2407507.968139377%2C6029780.6593438145> (Az oldal utolsó megtekintése: 2018. július 10.)
- Debreczeni Független Újság 1920a. Horthy Miklós április közepén jön Debrecenbe. Rendkívüli közgyűlés a kormányzó fogadásának előkészítésére. Debreceni Független Újság, 18. évf. (1920), 70. sz., 1920. április 2.
- Debreczeni Független Újság 1920b. Horthy Miklós április 14-én jön Debrecenbe. A kormányzót államfőhöz méltóan fogadja a város. Debreceni Független Újság, 18. évf. (1920), 75. sz., 1920. április 7.
- Debreczeni Független Újság 1920c. A kormányzó fogadtatásának előkészületei. A kormányzói kabinetiroda távirata. Debreceni Független Újság, 18. évf. (1920), 76. sz., 1920. április 8.
- Debreczeni Független Újság 1920d. Horthy Miklós Debrecenben. A kormányzó fogadásának részletes programja. Debreceni Független Újság, 18. évf. (1920), 78. sz., 1920. április 10.

- Dehír 2012. Felavatták Horthy Miklós emléktábláját a Református Kollégiumban. Dehír.hu, <http://www.dehir.hu/debrecen/felavattak-horthy-miklos-emlektablajat-a-reformatus-kollegiumban/2012/05/19/> (Az oldal utolsó megtekintése: 2018. július 10.)
- Egri Népujság 1924. A kormányzó a debreceni gyermekgyógyászati klinika átadásán. Egri Népujság, 41. évf. (1924), 258. sz., 1924. november 8. 2.
- Friss Ujság 1920. A kormányzó Debrecenben. Friss Ujság, 25. évf. (1920), 91. sz., 1920. április 15. 3.
- Géresi 1921. Géresi Kálmán gyászjelentése 1921. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Gyaszjelentések_DebreceniRefKollNagykonyvtara_GA_GP/?pg=281&layout=s (Az oldal utolsó megtekintése: 2018. július 9.)
- Géresi 1934. Géresi Kálmánné Osterlamm Olga gyászjelentése 1934. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Gyaszjelentések_DebreceniRefKollNagykonyvtara_GA_GP/?pg=287&layout=s (Az oldal utolsó megtekintése: 2018. július 9.)
- Győri 2012. Győri János: Egy elmaradt párbeszéd helyett. A Debreceni Kollégium Baráti Köre elnökének nyilatkozata Horthy Miklós kormányzó emléktáblájának visszaállítása ügyében. vagy.hu, 2012. május 11. http://www.vagy.hu/tartalom/cikkek/2242_egy_elmaradt_parbeszed_helyett (Az oldal utolsó megtekintése: 2018. július 10.)
- Horthy 1904. Horthy István gyászjelentése 1904. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Gyaszjelentések_DebreceniRefKollNagykonyvtara_HEP_HZ/?pg=213&layout=s (Az oldal utolsó megtekintése: 2018. július 16.)
- Horthy 1990. Horthy Miklós: Emlékirataim. Bp., 1990.
- Kenderesi Református Egyházközség Keresztelési Anyakönyve 1868.
- Lehár 1993. Lehár Antal: Egy katonatiszt naplója, 1919–1921. In: *História*, 15. (1993) 11. sz. 3–50. <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/historia/93-11/cb02.html> (Az oldal utolsó megtekintése: 2017. július 10.)
- Márk–Jóó (szerk.) 1877. Értesítvény a Reformátusok Debreczeni Főiskolájában a Gymnasium és Tanító-Képezdéről az 1876/7. tanévről. Szerk.: Márk Pál, Jóó István. Debrecen, 1877. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Debrecen_04966_reformatus_fogimnazium_04983_1876/?pg=0&layout=s (Az oldal utolsó megtekintése: 2018. július 18.)
- MNL HBML Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára
- DvT. 34. Városterkép a XVIII. század második feléből.

- MNL OL Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
 K 428 Magyar Távirati Iroda „könyomatos” hírei 1920–1956. https://library.hungaricana.hu/hu/collection/mnl_mti/
 Magyar Országos Tudósító, 11. évf. (1929), 146. sz., 1929. július 1.
 Napi Hírek, 1928. június 9.; június 10.; 1932. május 16.
- Osterlamm 1890. Osterlamm Ernőné Koller Johanna gyászejelentése 1890. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Gyaszejelentesek_Debreceni-RefKollNagykonyvtara_OA_OEZ/?pg=237&layout=s&query=osterlamm (Az oldal utolsó megtekintése: 2018. július 9.)
- Osterlamm 1893. Osterlamm Ernő gyászejelentése 1893. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Gyaszejelentesek_DebreceniRefKollNagykonyvtara_OA_OEZ/?pg=236&layout=s&query=osterlamm (Az oldal utolsó megtekintése: 2018. július 9.)
- Pesti Hírlap 1924. A kormányzó engedelmességre inti az ifjúságot. A debreceni gyermekklinika ünnepélyes átadása. Pesti Hírlap, 46. évf. (1924), 236. sz., 1924. november 7. 5.
- Tüdős 1889. A Debreczeni Ref. Főgymnasium Értesítője az 1888–89. iskolai évről. Közzéteszi: Tüdős János. Debrecen, 1889. https://library.hungaricana.hu/hu/view/Debrecen_04966_reformatus_fogimnazium_04995_1888/?pg=0&layout=s (Az oldal utolsó megtekintése: 2018. július 16.)

Szakirodalom

- Barcza (szerk.) 1988. A Debreceni Református Kollégium története. Szerk.: Barcza József. Bp., 1988.
- Bencsik 2007. Bencsik Gábor: Homo monarchicus. Az első 25 év. In: Rubicon, 18. (2007) 180. sz. 55.
- Calamus 1939. Calamus dr. [boldogfalvai Boldisár Kálmán]: Horthy Miklós kormányzó, mint kollégiumi kisdíák. Debreczeni Képes Kalendarium, 39. évf. (1939), 54–58.
- Csathó et al. 1939. Csathó Kálmán, Gulácsy Irén, Harsányi Zsolt, Herczeg Ferenc, Kállay Miklós, Konek Emil, Kornis Gyula, Lukinich Imre, Scholtz Andor, Suhay Imre, Szilágyi László, Zichy Rafealné: Horthy Miklós. Bp., 1939.
- Gazdag István: Debrecen város történeti kronológiája XII.: 1930–1932. In: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XXII. Szerk.: Radics Kálmán. Debrecen, (1995). 319–359.

- Gazdag István: Debrecen történeti kronológia XIX.: 1940. In: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XXIX. Szerk.: Radics Kálmán. Debrecen, (2002–2003). 431–446.
- Gazdag István: Debrecen történeti kronológia XX.: 1941. In: A Hajdú-Bihar Megyei Levéltár Évkönyve XXX. Szerk.: Radics Kálmán. Debrecen, (2005). 327–342.
- Gosztonyi 1990. Gosztonyi Péter: A kormányzó, Horthy Miklós. [Bp.], 1990.
- Gosztonyi 1992. Gosztonyi Péter: A kormányzó, Horthy Miklós és az emigráció. [Bp.], 1992.
- Horel 2017. Catherine Horel: Horthy. Bp., 2017.
- Kalavszky–Illésfalvi 2007. B. Kalavszky Györgyi, Illésfalvi Péter: Horthy Miklós élete képekben. [Nagykovács], 2007.
- Leel-Őssy 2000. Leel-Őssy Lóránt: Baltazár Dezső, a püspök. Esztergom, 2000.
- Pál 2009. Pál Csaba: Jegyzetek „a nagy napról”. Horthy Miklós 1926-os debreceni látogatása a korabeli sajtó tükrében. In: Mediárium, 3. (2009) 3–4. sz. 82–97. <http://epa.oszk.hu/01500/01515/00006/pdf/> (Az oldal utolsó megtekintése: 2018. július 10.)
- Pál 2010a. Pál Csaba: A kormányzó látogatásai. Cívis korzó, 2010. február 24. 10.
- Pál 2010b. Pál Csaba: Horthy Miklós az egyetemi főépület alapkőletételén. In: Debreceni Disputa, 8. (2010) 4. sz. 25–29.
- Pilch 1929. Pilch Jenő: Horthy Miklós. Bp., 1929.
- Szilágyi–Sáringger 2002. Szilágyi Ágnes Judit, Sáringger János: Ifj. Horthy Miklós, a kormányzó kisebbik fia. Bp., 2002.
- Turbucz 2014. Turbucz Dávid: A Horthy-kultusz 1919–1944. Doktori (PhD) értekezés. Eszterházy Károly Főiskola Történelemtudományi Doktori Iskola. Eger, 2014. http://tortenelem.uni-eger.hu/public/uploads/turbucz-horthy-kultusz-vedesreleadott_55423183e9624.pdf (Az oldal utolsó megtekintése: 2018. július 16.)
- Vécsey 2010. Vécsey Olivér: A Horthy-család története. [Kecskemét], 2010.
- Wikipedia 1919-es magyar–román háború. https://hu.wikipedia.org/wiki/1919-es_magyar%20%80%93rom%C3%A1n_b%C3%A1bor%C3%BA (Az oldal utolsó megtekintése: 2018. július 10.)
- Baltazár Dezső. https://hu.wikipedia.org/wiki/Baltaz%C3%A1r_Dezs%C5%91 (Az oldal utolsó megtekintése: 2017. augusztus 1.)

Boldisár Kálmán. https://hu.wikipedia.org/wiki/Boldis%C3%A1r_K%C3%A1lm%C3%A1n (Az oldal utolsó megtekintése: 2018. július 9.)

Debreceni Egyetem. https://hu.wikipedia.org/wiki/Debreceni_Egyetem (Az oldal utolsó megtekintése: 2017. július 6.)

Debreceni Református Kollégium Baráti Köre. https://hu.wikipedia.org/wiki/Debreceni_Reform%C3%A1tus_Koll%C3%A9gium_Bar%C3%A1ti_K%C3%B6re (Az oldal utolsó megtekintése: 2018. július 10.)

Horthy Miklós (kormányzó). [https://hu.wikipedia.org/wiki/Horthy_Mikl%C3%B3s_\(korm%C3%A1nyz%C3%B3\)](https://hu.wikipedia.org/wiki/Horthy_Mikl%C3%B3s_(korm%C3%A1nyz%C3%B3)) (Az oldal utolsó megtekintése: 2018. július 10.)